

Є. Ф. ПОКРОВСЬКА

(Київ)

ПОСЕЛЕННЯ ПЕРЕДСКІФСЬКОГО ЧАСУ В БАСЕЙНІ р. ТЯСМИНА

Влітку 1947 р., під час розвідувальних робіт біля північно-східної околиці с. Макиївки, Ротмистрівського району, Київської області, Тясминська експедиція¹ виявила залишки древнього поселення.

Поселення це розташоване на підвищеному плато правого високого берега заболоченої заплави р. Лебединки, яка завертає тут на північний схід до с. Самгородка. Берег поблизу села розрізаний у двох місцях балками; одна з них, більша, зветься Круча. Положисті схили балки задерновані, крім середньої частини південного схилу, де беруть глину для невеликої цегельні, розташованої біля входу в цю балку.

Культурний шар був виявлений у відкладі стрімкого глиняного кар'єру на глибині 0,4 м від поверхні, в шарі чорнозему, змішаного з лесом. Розкоп і контрольні шурфи, закладені на південь від краю балки, на плато, зайнятомугородами, показали, що насиченість культурного шару не всюди однакова. В контрольних шурфах знахідок виявлено мало. Значно більше знайдено їх у розкопі біля кар'єру. Велика кількість скупчених на одному рівні окремих кусків обпаленої глини з відбитками жердин та лози свідчить про залишки житла, зруйнованого вибиранням глини.

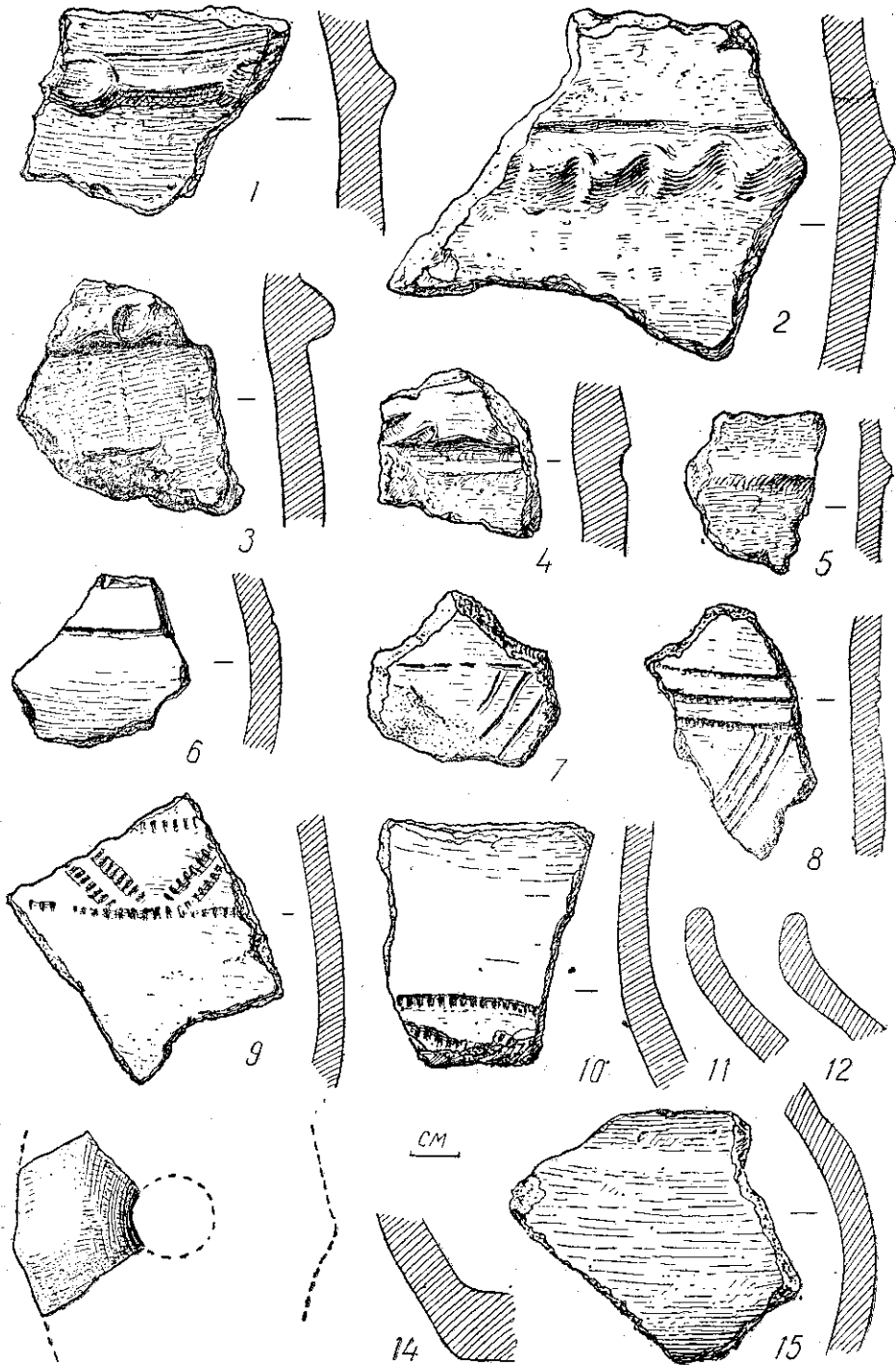
Підйомний і здобутий розкопками матеріал поселення складався з численних уламків посуду, окремих невеликих кремінних відщепів і пластин, кусків жовточервоної печини, каміння та незначної кількості кісток тварин. На поверхні біля розкопу знайдено уламок невеликого, старанно обробленого камінного молота (табл. I, 13).

Зібрані тут уламки посуду дають можливість розподілити кераміку поселення на дві основні групи.

Перша група складається з грубого ліпного посуду, із трохи опуклими стінками, здебільшого товстостінного. Винця посуду не збереглися, плоске дно — без закраїн, плавно переходить у стінку (табл. I, 14). Тісто — щільне, з незначною домішкою дрібних зерен кварцу та блискіток слюди. Поверхня посуду шершава або злегка загладжена, бурого та чорнуватого кольорів. Випал — нерівномірний. Посуд орнаментований слабо виробленим валиковим пояском, розташованим на плічках посудини. Валик гладкий або оздоблений пальцьовими заглибленнями (табл. I, 1—5).

Друга група ліпного посуду — досконалішого виробу. Форму цього посуду на підставі зібраного матеріалу встановити важко. Трапляються зразки з округлими боками та чітко виділеними плічками (табл. I, 15).

¹ І. В. Фабриціус, Тясминська експедиція 1947 р., „Археологічні пам'ятки УРСР“, т. IV, (друкується).

Знахідки з поселення біля с. Макіївки.

Тісто — щільне, з незначною домішкою блискіток слюди. Поверхня посуду — темносіра, майже чорна, вигладжена або лощена. Орнамент врізний та гребінцево-штампований, складається з пояса розташованих кутами косих нарізок, розміщених між двома лініями (табл. I, 6, 7, 9, 10). Зустрічається і комбінований орнамент із різьблення та гребінцевого штампу (табл. I, 8).

Крім цих двох основних груп посудин, зустрічаються і уламки невеликих мисок з слабо вигнутими всередину вінцями. Поверхня їх не лощена, червонуватого та бурого кольорів (табл. I, 11, 12).

Кераміка поселення біля с. Макіївки не має прямих аналогій в матеріалах з курганів ранньоскіфського часу, на які так багаті околиці цього села, хоча й близько пов'язана з ними. Валиковий орнамент у посуду першої групи ще слабо виражений і розміщений на плічках посудини, тоді як валик скіфського посуду добре розвинений і здебільшого розміщений під вінцями. Гребінцевий штамп не характерний для скіфського посуду, але відомий в більш ранніх пам'ятках цього часу у районі р. Тясмина. Споріднені з скіфською керамікою уламки лощеного посуду, прикрашеного поясом врізного орнаменту, трапляються на поселенні лише в поодиноких випадках.

Схожа з посудом Макіївського поселення кераміка білогрудівського та подібних до нього типів, яку відносять до часу пізньої бронзи¹. Тут є ті ж типи посуду з слабо вираженим валиком на плічках, хоч для пам'яток білогрудівського типу характерні посудини з гладким валиком, чим вони і відрізняються від наших. Є тут і лощені посудини з гребінцево-штампованим орнаментом. Проте подібна кераміка відома й серед найбільш ранніх пам'яток скіфського часу, як, наприклад, на городищах біля сс. Залевки, Головатина та на інших місцях у районі р. Тясмина.

Таким чином поселення біля с. Макіївки можна віднести до кінця доби бронзи. Воно тісно пов'язане з пам'ятками білогрудівського типу і безпосередньо передує ранньоскіфському часу.

Кремінні пластини, відщепи, уламки камінного молота, знайдені на поселенні, не суперечать цьому датуванню. Незначна кількість виявлених кісток тварин свідчить про те, що скотарство на поселенні не було розвинутою галуззю господарства; це зближує його також з поселеннями білогрудівського типу.

До часів поселень білогрудівського типу, очевидно, можна віднести й поселення біля с. Ковалихи в тому ж Ротмістрівському районі, відоме з розкопок О. О. Бобринського². Розвідкою Тясминської експедиції в 1947 р. було обслідувано місце цього поселення, недалеко від якого знаходяться скіфські архаїчні пам'ятки. Матеріал зібраний на поселенні, аналогічний матеріалу з поселень білогрудівського типу, а знайдений О. О. Бобринським кремінний серп із зазубленим внутрішнім краєм у насипі розкопаного ним тут ранньоскіфського кургана (№ 344) є звичайною знахідкою, характерною для поселень білогрудівського типу.

М. І. Артамонов біля с. Печори, Шпиківського району, Вінницької області, відкрив курганний могильник кінця бронзової доби, який характеризувався знахідками посуду з гладким валиком³. Трохи пізнішим

¹ Див. статтю О. І. Тереножкіна „Поселення білогрудівського типу біля Умані“, вміщену в цьому томі, а також „Коротке звітлення за археологічні дослідження 1925 р.“, К., 1926, стор. 79, рис. XIX.

² А. А. Бобринский, Курганы и случайные археологические находки близ местечка Смелы, т. III, стор. 33.

³ М. И. Артамонов, Археологические исследования в Южной Подолии 1948. Вестник Ленингр. гос. университета № 11, 1948, стор. 178.

часом датує він нижній культурний шар Северинівського городища, в якому знайдено аналогічну кераміку з валиками; але на відміну від посуду з с. Печори валики тут не гладкі, а розчленовані нарізками. Ця відмінність, на думку М. І. Артамонова, вказує на те, що кераміка Северинівського городища належить уже до початку скифського часу.

На основі згаданих вище спостережень можна припустити, що поселення біля с. Макиївки належить до пізнішого часу, ніж пам'ятки білогрудівського типу. В усякому разі, наявність розчленованого валика на посудинах свідчить про те, що Макиївське поселення стоїть ближче до городищ чорноліського типу¹, які склали проміжну ланку між білогрудівським і власне скифським часом у лісостеповому Правобережжі.

Поселення біля сс. Макиївки та Ковалихи важливі тим, що вони дають уявлення про поширення в передскифський час пам'яток білогрудівського типу на схід до р. Дніпра, де в районі ф. Тясмина в ранньоскифський час утворився важливий культурний центр, дані про який багато представлені в опублікованих матеріалах про розкопки О. О. Бобринського.

Е. Ф. ПОКРОВСКАЯ

ПОСЕЛЕНИЕ ПРЕДСКИФСКОГО ВРЕМЕНИ В БАССЕЙНЕ р. ТЯСМИНА

Резюме

Разведка Тясминской экспедиции 1947 г. обнаружила на северо-восточной окраине с. Макеевки, Ротмистровского района, Киевской области, остатки древнего поселения. Материал контрольных шурфов и раскопа, заложенных на площади поселения, состоял из обломков лепных сосудов, незначительных обломков кремневых отщепов, пластинок, костей животных и обломка каменного топора (молота). Зафиксированы также остатки разрушенного жилища.

Форма, выделка и характер сосудов имеют близкие аналогии в керамике поселений белогрудовского типа, датируемых концом эпохи бронзы, как и в керамике раннескифского времени.

Подобную керамику дает и поселение близ с. Ковалихи, того же района. В насыпи одного из курганов у этого поселения, исследованного А. А. Бобринским, найден кремневый серп, встречаемый часто среди памятников белогрудовского типа. Оба эти поселения стоят ближе всего к городищам чернолеского типа, составляющим промежуточное звено между белогрудовским и собственно скифским временем в лесостепном Правобережье.

¹ А. И. Тереножкин, Скифская Днепровская правобережная экспедиция, КСИИМК, вып. XXXVII, стор. 117.